

Шевчук Т.О.,
асистент кафедри
філології і лінгводидактики

Формування мовної майстерності майбутніх учителів початкових класів

Одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини – слово. І кожна людина, насамперед спеціаліст із вищою освітою, повинна вміло ним користуватися, володіти високим рівнем мовної майстерності. Недаремно народна мудрість вчить: говори не так, щоб тебе могли зрозуміти, а говори так, щоб тебе не могли не зрозуміти.

Мовна особистість – це людина, здатна створювати власні й сприймати чужі тексти, різні за своїм характером; узагальнений тип такої особистості полягає в розмаїтті варіантів мовленнєвих особистостей [1]. Людина як мовна особистість формується в ході виховання, спілкування, навчання, тобто в процесі всього життя. Формування мовної майстерності особистості, у тому числі вчителя початкових класів, передбачає розвиток мовної грамотності. Під такою грамотністю маємо на увазі вміння правильно мислити, правильно передавати думки в чіткій, лаконічній, художньо-виразній формі, яка відповідає нормам сучасної української літературної мови. Варто наполегливо працювати над тим, щоб майбутні педагоги грамотно і говорили, і писали. Відомий учений М. Щерба зазначав: "Писати безграмотно – значить посягати на час людей, до яких ми адресуємося, а тому абсолютно неприпустимо у правильно організованому суспільстві". Тому одне із важливих завдань курсу сучасної української мови з практикумом, що вивчається в ННІ педагогіки, полягає в тому, щоб допомогти студентам, майбутнім вчителям початкових класів, "Першовчителям" (за влучним висловом відомого вченого М.С. Вашуленка), оволодіти нормами літературної мови в її усній та писемній формах, ознайомити їх із тими науковими джерелами, до яких можна звертатися для постійного вдосконалення культури мови, і, звичайно, домогтися високого рівня мовної грамотності.

Наведемо зразки роботи по вдосконаленню орфографічних та пунктуаційних навичок студентів – майбутніх учителів початкової школи – на заняттях із сучасної української мови з практикумом.

Під час вивчення досить складної теми "Правопис прізвищ і географічних назв іншомовного походження" пропонуємо студентам такі види робіт:

1. *Об'єднайте прізвища та географічні назви у групи відповідно до правил правопису, сформулюйте кожне правило щодо передачі у них російських букв в українському записі.*

Єгоров, Єршов, Буєраков, Гуляєв, Достоевський, Медведєв, Грачов, Щипачов, Лучин, Шишкін, Белгород, Орехово-Зуєво, Йолкіно, Сичовка, Ананьїно, Троїцьк, Ніколаєвськ-на-Амурі, Виноградово, Кисловодськ, Владивосток, Осиповичі, Березники, Воронеж, Онега, Нева, Єнісей,

Тушино, Посьет, мис Румя'нцева, Негоріле, р. Оленьок, Гаврилово, Карпинськ, Иртиш, Вязьма, Кяхта, Рязань, Дем'янськ, Ак'яр, Набережны Човни, Рошино, Гомель, Тянь-Шань, Журавльов, Дмитров.

2. **Поясніть, як розрізнити в написанні суфікси -ев-, -єєв- та -єв-, -єєв-. Виділіть основну думку. Проілюструйте прикладами.**
3. **Подані прізвища запишіть українською мовою, з'ясуйте їх правопис.**
Рыбаков, Столетов, Соловьѳв, Белов, Окаѳмов, Кондратьев, Цепилин, Андрианов, Савельев, Никитчин, Филиппович, Гуцин, Слепцов, Прокофьев, Алябьев, Румянцев, Пятницкий, Королѳв, Зверев, Лебедев, Новиков-Прибой, Рудич, Сидоров, Пушкин, Гагарин, Никитич, Фадеев, Сергеев, Муромцев, Бондарев, Твердохлебов, Хмелѳв, Евгеньев, Сухарѳв, Давыдов, Благоев, Дернов, Куницын, Светлов, Миклошич, Шимчак, Индра, Едличка, Никольский.
4. **Чому у слов'янських прізвищах: Бжозович, Козицький, Гавлик, Конопницька, Сенкевич – потрібно писати літеру и? Обтрунтуйте вашу відповідь посиланням на відповідне правило.**
5. **Зясуйте правопис неукраїнських прізвищ студентів, з якими ви навчаєтесь.**
6. **Запишіть українською мовою прізвища відомих вам поетів, композиторів, лінгвістів інших народів, з'ясуйте правопис.**
7. **Чому у словах: Гаршин, Дорожин, Абашидзе, Щиглов – пишеться и, а у словах: Шюфок, Жюно, Тиціан – буква і?**
8. **Подані географічні назви напишіть відповідно до правил правопису, поділіть їх на групи: географічні назви, які пишуться а) разом; б) через дефіс; в) окремо. Поясніть правопис кожної назви.**
Верхньо/дніпровських, Кам'янець/Подільський, Новгород/Сіверський, Західний/Буг, Рава/Руська, Конча/Заспа, Улан/Уде, Вишній/Волочок, Давидів/Брід, Залісся/Перше, Біло/пілля, Старо/костянтинів, Дво/річчя, Баня/Лука, Харків/Товарний, Дмитро/Варварівка, Буенос/Айрес, Усть/Каменогорськ, Санкт/Петербург, Атлантик/Сіті, Глинськ/Загора, Азово/Чорномор'я, Мало/Ярославець, Ясно/городка, Широкий/Яр, Повализька/Бистриця, Копай/городок, Крути/бороди, Гуляй/поле, Великий/Устюг, Ла/Манш, Вест/Індія, Соль/Глецк.
9. **Тест "Правопис складних і складених географічних назв"**
  1. Географічні назви – іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них, пишуться
    - а) через дефіс; б) разом.
  2. Слова Верни/город, Печи/води, Копай/город, Гуляй/поле, Крути/броди пишуться
    - а) разом; б) через дефіс.
  3. Географічні назви з другою частиною -град, -город, -піль, -поль, -абаль, -акан, -бург, -ленд, -пілс-, -таун, -шир, -штадт пишуться разом (Так, ні).
  4. Слова Давидів/брід, Вишній/Волчок, Гола/Пристань, Зелена/Гура, Новий/Сад, Стара/Планина, Широкий/Яр, пишуться

а) через дефіс; б) окремо.

5. Географічні назви з першим складовими частинами соль-, усть-, іншомовними вест-, іст-, нью-, сан-, санки-, сан-, санта-, сен-, сент-, із кінцевими назвотворчими частинами -рівер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд пишуться

а) через дефіс; б) окремо; в) разом.

6. Слова Орехово/Зуєво, Пуща/Водиця, Кам'янець/Подільський, Харків/Товарний, Чехо/Словаччина, Ельзас/Лотарінгія, Коло/Михайлівка, Віта/Поштова пишуться

а) через дефіс; б) окремо.

7. Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прикметниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, пишуться через дефіс (Так, ні).

8. Слова Алма/Ата, Іссик/Куль, аддис/абесський, буенос/айресський, Нар'ян/Мар, Улан/Уде, Чатир/Даг пишуться

а) через дефіс; б) окремо.

9. Слова Яр/під/Зайчиком, Новосілки/на/Дніпрі, Ростовна/Дону, Ріо/де/Жанейро, Ла/Манш, Франкфурт/на/Майні, Ла/Плата пишуться окремо (Так, ні).

10. Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища, пишуться через дефіс (Так, ні).

Цілеспрямовану роботу проводимо також і під час вивчення пунктуації. Наведемо зразки роботи під час вивчення теми «Складносурядні речення».

1. Проілюструйте реченнями із вправи відповідні правила про розділові знаки у складносурядних реченнях.

1. Реве Дніпро, й лани широкополі медами пахнуть, колосом шумлять (А. Малишко).
2. Не тільки жайворонки нас, мене й товаришів, вітали, але й гречки в той саме час рожевим гомоном співали (М. Рильський).
3. Зі мною друг – і знов душа розкрита на чисте все, на світле, на живе (М. Рильський).
4. Зима летіла над землею, і от весна – і все в цвіту (В. Сосюра).
5. Тут, кажуть, уночі горять вогні болотні чи світяться корчі, зотлілі до трухи (М. Руденко).
6. У хаті холодно і мене морозить.
7. Метнулось гайвороння край дороги – і простяглась пустиня навкруги (М. Рильський).
8. Чимало треба білці горіхів, жолудів та грибів запасти восени, зате взимку вона не голодуватиме (В. Чапліна).
9. Який простір і як легко дихається під високим небом Кавказу! (Т. Масенко).
10. Мороз прилине, синьо і прозоро розвісить скрізь інею сивий дим; і на шибках невидані узорі він намалює генієм своїм (В. Сосюра).

2. Перепишіть речення, поставте, де потрібно, розділові знаки між предикативними частинами складносурядного речення. Поясніть вживання розділових знаків.

1. Тільки дуб стоїть у листі і калинонька в намисті (М. Познанська).
2. Грає й сяє, мов самоцвітне каміння, чиста роса; то стрільне вам у вічі тоненькою голочкою жовтого світу то зачервоніє круглою горошиною то засиніє синьоцвітом (Панас Мирний).
3. То, бува, дощ холодний січе а перестояти негоду немає де; то, бува, вітер осінній проймає до кісток а обігрітися немає де (А. Шиян).
4. Степ і вітер. Степ і тиша (Л. Первомайський).
5. Яка неозора далечинь і яка краса довкола!
6. Періодика продається переважно в кіосках, або доставляють її додому за передплатою.
7. Ледь пригріває сонце а верба вже спішить привітати світ з весною даруючи йому пухнасті жовті котики (З журналу).
8. Шлях часом виходив до річки або річка огинала природні пагорби землі і відходила від шляху (І. Ле).

3. Складіть і запишіть речення з різними типами відношень між частинами складносурядних речень, використовуючи наведені слова у ролі підметів. Поясніть розділові знаки.

1. Місяць, зорі.
2. Соловейко, спів.
3. Небо, земля.
4. Сонце, роса.
5. Трава, квіти.
6. Дуб, береза.

4. З підручника з сучасної української мови випишіть 5 – 6 складносурядних речень, проілюструйте ними відповідні правила. Простежте за частотою вживання складносурядних речень. Зробіть синтаксичний аналіз двох речень.

5. Складіть складносурядні речення за поданими схемами; поясніть розділові знаки. Зробіть синонімічну заміну сполучників; з'ясуйте, у яких реченнях така заміна неможлива.

1. ..., а...
2. Або..., або...
3. Чи то..., чи то...
4. Ані..., ані...
5. ... – і ...
6. ... і ...
7. ..., однак...

6. Напишіть твір-мініатюру на тему "У музеї", поясніть розділові знаки у вжитих вами складносурядних реченнях.

Методично правильно реалізована на заняттях із сучасної української мови з практикумом у ВНЗ система робіт вимагає від студентів знання норм української орфографії та пунктуації, уміння використовувати їх на письмі, бачити помилки, виправляти їх та аргументувати виправлення. Така робота сприяє активізації пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів, веде до формування у них високої мовної майстерності.

Список використаних джерел та літератури

1. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
2. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови. – К.: Наук. думка, 2005. – 240 с.